

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Culturele verschillen en nationale ideologieën : een naschrift

Leerssen, J.T.

Published in:
Theoretische Geschiedenis

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Leerssen, J. T. (1989). Culturele verschillen en nationale ideologieën : een naschrift. *Theoretische Geschiedenis*, 16, 361-365.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

verifieerbaar moet zijn, bestaan bij mij uit gegevens van 'surveys' door verschillende onderzoekers, en statistisch materiaal van ambtelijke en wetenschappelijke oorsprong. De kritiek van Leerssen over elkaar napratende bronnen gaat hiervoor niet op, wat hij ontdekt zou hebben als hij naar de bronnen van mijn beweringen was teruggegaan.

Al met al gaat Leerssen in zijn commentaar van een geheel ander paradigma uit dan ik bij mijn onderzoeken gebruikt heb, maar hij laat niet blijken dat hij zich dat bewust is. Hij grijpt losse elementen uit mijn oratie aan als aanleiding om uitgebreid zijn eigen hobbies te belijden. Zoiets kan alleen tot een *dialogue de sourds* voeren.

Wat ik verder mis bij Leerssens stukje is een herkenning van de actualiteit van de vraag naar nationale (juist *nationale*) cultuurverschillen, op dit moment in de geschiedenis. Binnen een E.E.G. die tracht zijn markten te integreren, binnen een Atlantisch bondgenootschap, Oost-West en Noord-Zuid conflicten en dialogen, spelen behalve geld en macht ook ideeën mee die aanwijsbaar van land tot land verschillen, en die we met 'cultuur' kunnen aanduiden. Omdat veel van deze ideeën historische wortels hebben, zouden geschiedkundigen wel eens relevante bijdragen aan de bevordering van een samenwerking tussen verschillende landen kunnen leveren. Zij moeten dan wel bereid zijn, paradigma's uit andere wetenschappen in hun denkkader op te nemen.

Rijksuniversiteit Limburg
Faculteit der Economische Wetenschappen
Vakgroep Vergelijkende Cultuurstudies van
Organisaties en Internationaal Management

Geert Hofstede

Culturele verschillen en nationale ideologieën: een naschrift

Ter inleiding: ik heb geen behoefte om met prof. Hofstede te polemiseren; net als een *dialogue de sourds* kan ook een gesprek van àl te welbespraakten aan zijn doel voorbijschieten. Dat doel is en blijft: informatie- en meningsuitwisseling. Hofstede roept op tot een interdisciplinaire dialoog, en aan die oproep geef ik graag gehoor – het hiernavolgende gelde als eerste aanzet. Ik wil daarom ook voorbijgaan aan gratis denigrerende termen als 'hobbies' (waarmee hij mijn imagologische onderzoek en theorievorming lijkt te bedoelen).

Laat ik beginnen met te herhalen dat ik Hofstedes oratie als *voorbeeld* citeer; aan de hand van dat voorbeeld illustreer ik, wat voor verborgen vooronderstellingen meespelen bij concepten als 'nationale' identiteit of cultuur. Die vooronderstellingen (Hofstedes 'paradigma') maken zulke concepten mijns inziens wetenschappelijk imponderabel; en deze door mij gepostuleerde imponderabiliteit, en de mijns inziens onontkoombare subjectiviteit (zagsman-afhankelijkheid) van bronnenmateriaal over nationale culturen, vormen het fundamentele punt van verschil tussen Hofstede en mezelf.

Mijn artikel was geen recensie, en het was in geen geval mijn bedoeling om 'op Hofstedes werk in te gaan'; veeleer wilde ik inderdaad aan de hand van passages uit de oratie 'mijn eigen hobbies belijden', met dien verstande dat mijns inziens de imagologie een hoogstnoodzakelijke correctie is op de methodologische misvattingen waarvan de desbetreffende passages de symptomen vormen. Het is om die reden dat ik Hofstedes overige werk niet ter sprake heb gebracht – het ging mij immers niet om de persoon of de wetenschapper Hofstede. Dat ligt nu, in dit naschrift op Hofstedes repliek, iets anders; ik zal een beetje moeten uitweiden over het werk waarop Hofstede zich beroept. Helaas wordt daardoor het historiografisch aspect van mijn artikel wat gemarginaliseerd; *soit*.

Ik ken *Culture's Consequences* wel degelijk en vind Hofstedes oratie een gecompriëerd voorbeeld van de problemen waaronder ook dat grote werk gebukt gaat. Wat wil Hofstede anders? Wil hij zijn oratie desavoueren en zeggen dat die zijn ideeën niet juist weergeeft? Wil hij de misvattingen in zijn oratie (en wetenschappelijke, methodologische misvattingen *blijven* misvattingen, ook als ze in populariserende vorm naar voren worden gebracht) rechtvaardigen met het argument dat andere werken van hem gedegener zijn?

Culture's Consequences verzamelt op empirische wijze gegevens, die echter al in hun eerste classificatie landsgewijs zijn ingedeeld. Er vindt dus een conceptuele cirkelredenering plaats waarin de natie-eenheid 'internationale' verschillen klassificeert en privilegieert, terwijl omgekeerd die aldus geprivilegieerde verschillen de status van de 'natie' rechtvaardigen als categorie of matrix. Hofstede blijkt mijn twijfels omtrent dit *a priori* gebruik van landsgewijze differentiëring te delen, maar verdedigt zich door te stellen dat dit nu eenmaal het formaat is waarin gegevens 'beschikbaar' worden gemaakt, en dat men moet roeien met 'beschikbare' riemen. Ik vind dat een beetje onverstandig. Als de verdenking bestaat dat bronnen een vertekend beeld opleveren, dan wordt dat euvel nog niet gecompenseerd door hun blote 'beschikbaarheid'.

Verder claimt Hofstede dat de empirische herkomst van zijn gegevens een objectieve informatiewaarde garandeert en dat hiermee de beschuldiging van 'zagsman-afhankelijkheid' wordt weerlegd. Dat is niet zo. Ik neem één voorbeeld uit vele (pp. 120-9, ed. van 1980). Een van de 'waarden' die Hofstede aan de hand van empirische gegevens wil indiceren is die van 'machtsafstand', *power distance*. Om het even vereenvoudigend te zeggen: sommige mensen schikken zich makkelijker in een hiërarchische situatie dan andere. De indicering van die *power distance* nu vindt volksgewijs plaats en de interpretatie van de gegevens volgt dan ook een traditioneel model van etnische beeldvorming. Het grote verklaringsmodel voor de *power distance index* is namelijk de Europese scheiding tussen Romania en Germania, tussen de gelatiniseerde voormalige delen van het Romeinse Imperium en de ongelatiniseerde gebieden, welke laatste veel egalitaristischer heten te zijn. Om dit model met de empirische gegevens te laten 'kloppen' is geforceerdheid troef. België met zijn hoge score wordt voor het gemak als 'romaans' *tout court* beschouwd, en Duitsland met zijn lage score geldt als weinig centraal-

hiërarchisch (dus typisch 'germaans') omdat het zo lang verbrokkeld bleef. (Een kniesoor die iets zegt over de machtsstructuren binnen de Duitse ministaatjes, of over de geschiedenis van de laatste 150 jaar). De opmerkelijk hoge score van Joegoslavië telt niet mee ('a special case'); maar de divergerende scores van de Filipijnen en Pakistan (een voormalige Spaanse en voormalige Britse kolonie, dus) kunnen worden verklaard met behulp van de respectieve 'Latijnse' en 'Angelsaksische' karakters van hun vroegere uitbuiters. Hofstede geeft het zelf ruiterlijk toe: 'I have completed the picture with elements based on intuition rather than on empirical evidence' (p. 120).

En de zegsman? ... Het Germania/Romania-sjabloon waar de empirische gegevens met behulp van een dosis intuïtie in worden geperst, ontleent Hofstede uitgerekend aan een etnocultureel denkend historicus als de al door Kossmann in dit opzicht gewraakte Henri Pirenne (zie mijn artikel). Een imagoloog (die immers weet dat 'ideeën historische wortels hebben') had Hofstede kunnen vertellen dat die scheiding tussen Romania en Germania terug te volgen is, van Pirenne via Hippolyte Taine en Madame de Staël naar Montesquieu's *L'esprit des lois*, en vandaar naar de debatten van het zeventiende-eeuwse Engeland tussen monarchisten en parlementaristen. Kortom, de scheiding Germania-Romania is een *ideologische* (discursief geconstrueerde), maar daarom nog geen *culturele* (objectief registreerbare).

Ideologie of cultuur? *Culture's Consequences* verzamelt gegevens over *waarden*, die als cultuurbepaald en karakteristiek voor nationaal-culturele identiteit worden gepresenteerd. Ook in zijn repliek gewaagt Hofstede van 'ideeën (...) die we met 'cultuur' kunnen aanduiden'. Dat is nogal vaag. Wat is nu precies de verhouding tussen 'cultuur' en die 'ideeën' of 'waarden'? De empiricus houdt op empiricus te zijn als hij de door hem gevonden (clusters van) normen, ideeën of waarden interpreteert als zijnde karakteristiek voor, of bepaald door, de cultuur van de volksgroep waarbij ze worden geregistreerd. Bij die stap van 'waarden/ideeën' naar 'cultuur' zal hij vroeg of laat terugvallen op gangbare cultuurbegrippen – en het is op dit punt dat de zegsman-afhankelijkheid om de hoek komt kijken. In dit verband kan ik slechts mijn eerdere opmerking herhalen: 'Men kan ook nog zo empirisch-integer willen onderzoeken hoe vrijheidslievend de Nederlander is of was – de verdenking dringt zich op dat de vraagstelling der vrijheidsliefde mede is gekozen aan de hand van (...) stereotypen, die van meet af aan een vertroebelingsfactor vormen.' Stereotypen zijn in hun 'herkenbaarheid' bedrieglijk en verleidelijk; ze klinken vertrouwd en 'zullen-dus-wel-kloppen'. Empirisch onderzoek zal dan ook moeten trachten om zulke proposities en intuïties te *falsifiëren* – men leze er Popper op na. In de praktijk echter is dit soort onderzoek gericht op verificatie: zowel in de selectie/classificatie als in de interpretatie van de gegevens volgt het onderzoek stereotype vooronderstellingen; bijgevolg werkt het onvermijdelijk stereotypen-bevestigend. In dit verband een oproep aan Hofstede: zou het niet veel interessanter zijn om een typologie op te stellen van hoe volkeren NIET zijn? Als hij kan analyseren hoe een bepaald volk (zeg, de

Nederlanders) is, dan moet *ipso facto* ook het omgekeerde mogelijk zijn, en kan hij ons een profiel geven van pertinent on-Nederlandse eigenschappen. Zulk een profiel zou ook beter aan de wetenschappelijke eis van falsifieerbaarheid voldoen.

Een ander punt. *Culture's Consequences* gaat over 'International Differences'; Hofstede's oratie gaat over 'het Nederlandschap'; en zijn repliek verbergt de Nederlandse boom weer in het internationale bos, en gaat over 'nationale (juist *nationale*) cultuurverschillen'. Het lijkt dus alsof een cultureel verschil er automatisch op wijst dat er culturele eenheden zijn waartussen die verschillen bestaan; en voor die eenheden worden gangbare termen als 'natie', 'volk' of 'een cultuur' gebruikt. (Het natiebegrip wordt trouwens alleen *pro forma* geproblematiseerd en verder in deze vage, etnisch-culturele betekenis gebruikt.) De misvatting ligt hierin dat discontinuïteit geenszins het bestaan van op zichzelf staande entiteiten impliceert. Alteriteit en identiteit zijn geen symmetrische tegenhangers, geen omgekeerd evenredige grootheden. Elke dialectoloog weet dat: er zijn isoglossen, aan weerszijden waarvan talige 'verschillen' bestaan – maar 'het' dialect is een vloeiend en onzeker begrip, gebruikt op *ad hoc* basis, nu eens een grotere groep, dan weer een kleinere omvattend. Zo ook bij culturele verschillen – waarvan ik het bestaan, ik zeg het met nadruk, volstrekt niet bestrijden wil. Sommige verschillen in gedrag, conventies enzovoort scheiden ons van onze oosterburen, andere van onze wester- of zuiderburen; en nog andere scheiden 'ons' en 'ons'. Wie zijn die ooster- of zuiderburen, waar beginnen ze en houden ze op, wat scheidt ze van HUN buren? Wie zijn die 'wij', en gebruiken we die eerste persoon wel altijd met dezelfde reikwijdte? Helemaal niet! Ons 'anders-zijn dan de Andere' wordt in verschillende omstandigheden verschillend geregistreerd, met een veelvoud aan maatstaven. Juist dat kwam in Hofstede's bespreking van 'het' Nederlandschap zo aardig naar voren.

Ik concludeer. Mijn bezwaren tegen Hofstede's werk zijn mijn bezwaren tegen het wetenschappelijke gebruik van nationale verklarende modellen *überhaupt*. Die bezwaren blijven ook na Hofstede's repliek onverminderd van kracht. Het spijt me dat mijn scepsis door Hofstede als gebrek aan sympathie of meevriendelijkheid wordt ervaren; maar kan die scepsis mij verweten worden? Ik besloot mijn artikel met de opmerking dat imagologie een raakvlak vormt tussen vergelijkende literatuurwetenschap en mentaliteitsgeschiedenis. Daarbij zei ik ook dat er veel te leren valt van de sociale wetenschappen: sociologie, antropologie, sociale psychologie. Een interdisciplinaire dialoog dus, ja graag! Ik zie een gemeenschappelijke gespreksbasis in de historische aanwezigheid van discursief geconstrueerde nationale ideologieën – 'waarden', niet als temperamentseigenschappen, maar in een cultuurbepaalde in plaats van cultuurbepalende zin, te plaatsen in een *sociaal-politiek* kader. Dat nationale denken had en heeft wel degelijk invloed op de werkelijkheid en zou in die invloed empirisch geregistreerd moeten/kunnen worden. Ik verheug me op een inhoudelijke en diepgaande stel-

lingname van Hofstede of een medestander, hier of in een ander forum.

Universiteit van Amsterdam
Vakgroep Europese Studies

Joep Leerssen

Summaries

P. Steinz, *Under the spell of the past*

The present essay focuses on the attitude towards the past in Republican Rome and the nature of the historical tradition before the advent of historiography in the second century B.C. First, the striking authority of the ancestral tradition (*mos maiorum*) as the standard for judicial, religious, and especially political action is described against the background of aristocratic ancestor worship and the desire to emulate the forefathers which played a central role in the social ethos of the Roman elite. The second part of the essay examines the ways in which the aristocracy monopolized the (glorious) past, and shows how this monopoly not only legitimized the political power of the Senate, but also affected the transmission of history – something later writers like Cicero and Livius were well aware of. It is argued, however, that the falsification and adjustment of the past was much more a natural consequence of the oral character of Roman society in the early and middle Republic. It was only when the use of writing became more widespread and different recordings of the past could be compared that a ‘professional’ historiography came up, a historiography that reflected the moral and exemplary view of history the Roman aristocracy lived by.

L. Dorsman, *Periodisation and ‘histoire totale’*

In recent historiography a remarkable quantity of efforts to write *total history* or *histoire intégrale* can be observed. This essay is an attempt to approach the issue by way of *periodisation*. It consists of two parts. The first part is an introduction to the history of the concept (especially related to the 20th century *Geistesgeschichte*) and to some pitfalls inherent to it. Important problems of periodisation are firstly the fact that a period until recently has been considered as a homogeneous and closed entity. Secondly, periodisation used to be limited to one field only, for instance the arts (or more often: one of the arts). In this essay proposals are made to consider a period as a dynamic process in which certain general questions are to be solved. The nature of the questions, not the solutions, determines the so-called character of the period.

The second part of the essay is a practical elaboration of the concept of periodisation and concentrates on Dutch Fin-de-Siècle-culture (circa 1885-1905). What is intended is an integral cultural sketch of this period through the responses of Dutch historians to the general questions of the time. Starting-point

Materiaal : Abx PPN : 83129020X,12228366X
 Titel : Theoretische geschiedenis : kritiek, samenvattingen, aanwinsten instituutsbibliotheek, bibliografie van tdschrift
 :
 Auteur :
 Deel / Supplem. :
 Corporatie : Universiteit van Amsterdam Externe Database :
 Jaar / Editie : 1974 Extern Nummer :
 Uitgave : Amsterdam Universiteit van Amsterdam
 Serie / Sectie :
 Pag-ISSN / ISBN : 0167-8310

83129020X ; P 12.590 ; ; 1974 V1 - 1999 V26 4 ~eH2321684~eV~c

Jaar : 1989-00-00 Datum Indienen : 10-04-2005 18:58
 Volume : 16 Datum Plaatsing : 10-04-2005 18:58
 Aflevering : 3 Datum Rappel : 08-05-2005
 Leenvorm : KOPIE Particulier : N
 Leveringswijze : E Geplaatst bij : 0008
 Cooperatiecode : R Indiener : 0004/9999
 Aanvrager : 0004/9998 Eindgebruiker : 041631433
 Aanvragerident. : UVA KEUR (UB GRONINGEN)Aanvraagident. :
 Auteur : Leerssen, J.
 Artikel : Culturele verschillen en nationale ideologieen : een naschrift
 Bladzijden : 361-365
 Bron :
 Opmerking : arno ID: 127083

Indiener : 0004/9999 Stuur rekening : N
 Aanvrager : 0004/9998 Eindgebruiker : 041631433
 Aanvragerident. : UVA KEUR (UB GRONINGEN)Aanvraagident. :

Afleveradres Post UvA Keur
 UB Groningen
 Broerstraat 4
 9700 AN Groningen
 NL

Fax
 E-mail m.s.van.delden@rug.nl
 Ftp
 Ariel
 Telefoon 050-3635057

Faktuuradres Clearing House

[1] origineel gestuurd
 [2] kopie gestuurd
 [3] overige

[4] nog niet aanwezig
 [5] niet aanwezig
 [6] niet beschikbaar

[7] uitgeleend
 [8] wordt niet uitgeleend
 [9] bibliografisch onjuist
 [0] bij de binder

Aantal eenheden : 5
 Aanvraagnummer : A07827852X